

Щодо деяких теоретичних засад валютного регулювання

Наталія Олександрівна Місяць,
аспірант

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Присвячено дослідженню наукових підходів до визначення категорії «валютне регулювання» на сучасному етапі економічного розвитку. Проаналізовано погляди науковців, висвітлено місце валютного регулювання у валютній політиці, а також основні принципи теоретичної концепції валютного регулювання, які мають стати запорукою ефективного функціонування всього валютного сегмента економічних відносин у країні.

Ключові слова: валютна політика, валютне регулювання, функції валютного регулювання, принципи валютного регулювання.

Постановка проблеми. На сьогодні економіка жодної країни не є закритою, а процес розвитку валютних відносин ніколи не зупиняється. Це пояснюється процесами світової глобалізації та дедалі більшою взаємозалежністю економік країн одна від одної. У таких умовах стрімко зростає значення валютного регулювання як одного з ключових механізмів впливу на формування і розвиток зовнішньоекономічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, які формують теоретико-методологічні засади валютної політики і валютного регулювання, приділено значну увагу у працях багатьох науковців і практиків, серед яких: А. С. Гальчинський, О. В. Дзюблюк, Ф. О. Журавка, А. М. Мороз, О. А. Береславська, Т. С. Шемет, В. М. Крашенніков, Л. М. Красавіна та інші. Разом із тим, на наш погляд, існує необхідність проведення дальших досліджень у цій сфері, оскільки процес розвитку валютних відносин дуже динамічний і мінливий.

Метою статті є дослідження сутності категорії «валютне регулювання» на сучасному етапі економічного розвитку, а також визначення таких його структурних елементів, як функції та принципи, які мають стати основою для наукового обґрунтування концепції регулювання сучасних валютних відносин.

Виклад основного матеріалу. З метою найбільш ґрунтовного розгляду економічної категорії «валютне регулювання» вважаємо за необхідне, передусім, зосередити увагу на розгляді більш широкої категорії – «валютна політика». В економічній літературі можна знайти такі визначення цього терміна, а саме «валютна політика» – це:

- розробка й практична реалізація державою засобів впливу на ті економічні відносини суб'єктів ринку, які стосуються їхніх операцій із валютою [5, с. 24];
- комплекс економічних, організаційних, правових, адміністративних та інших заходів, методів, форм, інструментів, які здійснюються державою у сфері валютно-фінансових і кредитних відносин відповідно до поточних та стратегічних цілей загальної економічної політики країни [9, с. 9];

- сукупність заходів, які проводить держава у сфері валютних відносин, виходячи з основних принципів загальної економічної політики держави [1, с. 5];
- сукупність заходів, здійснюваних у сфері міжнародних валютно-економічних відносин відповідно до поточних і стратегічних цілей країни [11, с. 160].

Викладене свідчить, що значна частина авторів виходить саме з того, що валютна політика виступає як комплекс певних заходів, які мають здійснюватись відповідно до визначених державою цілей.

У загальному вигляді основні цілі валютної політики представлено на *рис. 1*.

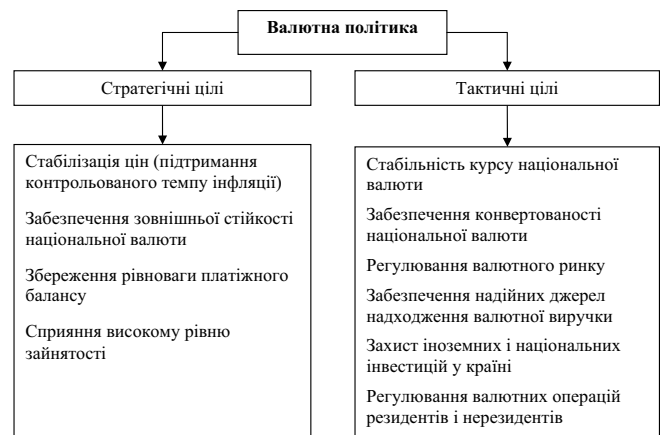

Рис. 1. Основні цілі проведення державою валютної політики

Примітка. Складено на основі аналізу наукової літератури.

Щодо визначення місця і ролі валютного регулювання стосовно валютної політики, то в економічній літературі можна знайти таке:

- валютна політика є *основою* валютного регулювання кожної держави [1, с. 5];
- валютне регулювання є одним із *засобів* реалізації валютної політики держави [7, с. 122; 11, с. 161];
- валютне регулювання є *складовою частиною* валютної політики [4, с. 72; 5, с. 40; 13, с. 261].

Разом із тим науковці звертають увагу на помилковість ототожнення таких економічних категорій, як «політика» і «регулювання».

Так, Л. М. Рябініна зазначає, що грошово-кредитна політика (як і будь-яка інша політика взагалі) як комплекс стратегічних *цілей* і грошово-кредитне регулювання як комплекс *дій*, спрямованих на досягнення поставлених політикою стратегічних цілей, є тісно взаємозв'язаними, але різними за своїм змістом економічними категоріями, які, істотно відрізняючись між собою, разом з тим не можуть функціонувати окремо одна від одної [12, с. 25].

Проводячи аналогію з вищевикладеним, можна стверджувати про неможливість ототожнення категорій «валютна політика» і «валютне регулювання» – з одного боку, а з другого – про неможливість функціонування цих економічних категорій окремо одна від одної.

Взаємозв'язок валютної політики і валютного регулювання відображено на *рис. 2*.

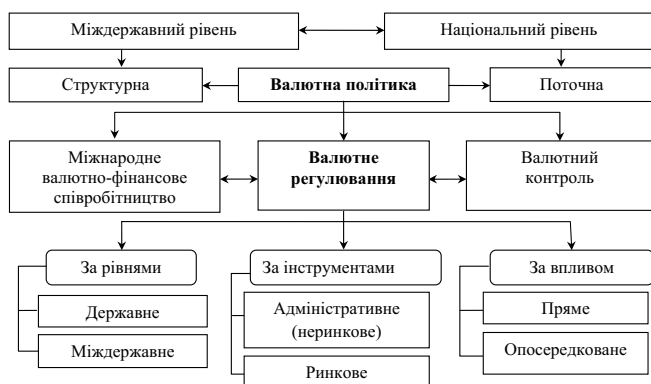

Рис. 2. Взаємозв'язок валютної політики і валютного регулювання

Примітка. Складено на основі аналізу наукової літератури.

В Економічній енциклопедії за загальною редакцією С. В. Мочерного визначено, що «регулювання» (лат. *regulo* – упорядковую) – це, по-перше, спосіб і механізм підпорядковувати що-небудь певній плановій організації дій, упорядковувати; а по-друге, функція управління, що забезпечує функціонування та розвиток явищ і процесів у межах заданих кількісно-якісних параметрів [6, с. 170–171].

Уважаємо, що такими «заданими кількісно-якісними параметрами» виступають цілі валютної політики, описані вище, які визначають напрям проведення валютного регулювання.

У вітчизняних законодавчих і нормативно-правових актах не подається окреме визначення поняття «валютне регулювання». У науковій літературі можна знайти різні значення цього терміна, кожне з яких концентрує увагу на певних його аспектах.

Так, професор О. В. Дзюблюк зазначає, що валютне регулювання – це діяльність держави в особі уповноважених нею органів, яка передбачає проведення законодавчих та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій із валютними цінностями на території країни [5, с. 41].

В Енциклопедії банківської справи України визначено, що валютне регулювання – це форма організації відносин суб'єктів господарсько-фінансової діяльності, пов'язаних із використанням валютних цінностей через регламентацію державою міжнародних розрахунків і порядку проведення валютних операцій, яка закріплюється національним законодавством та міжнародними угодами [7, с. 122].

С. Я. Боринець зазначає, що валютне регулювання – одна з форм державного регулювання міжнародних економічних відносин, спрямована на регулювання міжнародних розрахунків, і порядку здійснення операцій із валютою та валютними цінностями [3, с. 363].

В інших джерелах зазначається, що валютне регулювання – це діяльність держави та уповноважених нею органів, спрямована на регламентацію міжнародних розрахунків, і порядку проведення операцій із валютними цінностями [1, с. 8–9; 13, с. 261].

Л. М. Красавіна зазначає, що валютне регулювання – регламентація державою внутрішніх і міжнародних валютних відносин країни з метою підвищення їх ефективності, удосконалення валютної системи з урахуванням принципів світової валютної системи і забезпечення валютної стабілізації [11, с. 161].

Разом із тим низка авторів акцентують увагу на визначенні валютного регулювання як багаторівневого поняття.

Так, О. І. Береславська зазначає, що валютне регулювання має дві сторони прояву – зовнішню і внутрішню. Зовнішня сторона, що проявляється у вигляді організації руху валютних коштів між суб'єктами валютних відносин, є предметом практичної діяльності управління цим процесом. Внутрішня – це конкретні економічні форми (планування доходів підприємствами зовнішньоекономічної діяльності, стимулювання, ціна валюти), які зазвичай виступають як стимули зацікавленості суб'єктів валютних відносин [2, с. 61–62].

О. І. Береславська підкреслює, що у зміст поняття «валютне регулювання» потрібно включати:

- нормативно-правові засоби, що утворюють систему правил регулювання поведінки суб'єктів валютних відносин;
- технічні засоби, що забезпечують контроль за рухом іноземної валюти всередині країни відповідно до поставлених цілей і зовнішніх умов;
- організаційні умови, за допомогою яких реалізується процес обміну та розподілу валюти;
- умови економічної зацікавленості у процесі здійснення операцій із валютними цінностями.

Усі ці елементи повинні бути тісно пов'язані та підпорядковані одній меті. Таким чином, валютне регулювання О. І. Береславська розглядає як: а) економічна категорія; б) форма чи спосіб управління; в) система методів та інструментів регулювання динаміки валютного курсу, оскільки при здійсненні операцій обміну національної валюти на іноземну встановлюється валютний курс, який є важливим макроекономічним показником [2, с. 62].

В. М. Крашенников зазначає, що валютне регулювання – це, з одного боку, процес, а з другого – порядок

державного управління валютною сферою в економіці [4, с. 72].

Отже, на нашу думку, валютне регулювання – це механізм упорядкування державою валютного сегмента економічних відносин, який виступає як комплекс цілеспрямованих дій уповноважених державою органів для забезпечення реалізації пріоритетних на даному етапі економічного розвитку країни цілей валютної політики шляхом застосування визначених інструментів впливу на операції з іноземною валютою і валютними цінностями.

Основним інститутом валютного регулювання в Україні є Національний банк України, якому належить виключна роль у реалізації регулятивних функцій держави у сфері валютних відносин.

Інституційні основи для проведення валютної політики і валютного регулювання в Україні були започатковані зі створенням 1991 року власної дворівневої (Національний банк і комерційні банки) банківської системи відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» та прийняттям у лютому 1993 року Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Подальшого розвитку і закріплення на законодавчому рівні інституційно-правові засади валютного регулювання набули з ухваленням 28 червня 1996 року Конституції України, 20 травня 1999 року Закону України «Про Національний банк України», а також інших законодавчих і нормативно-правових документів.

Таким чином, валютне регулювання забезпечується спеціальною системою правових норм і засобів. Така система може розглядатись як самостійний інститут права, який інколи називають «валютним правом» [1, с. 9].

Що стосується визначення основних функцій валютного регулювання, то варто зазначити, що в роботах М. А. Єпіфанової [8] і А. В. Колдовського [10] визначені такі функції валютного регулювання: *регуляторна* (застосування методів і форм валютного регулювання); *алокаційна* (вплив на валютні відносини, сприяння визначенню порядку проведення валютних); *цільова* (визначення напрямів розвитку валютної системи); *стимулювальна* (формування регуляторних заходів впливу на діяльність суб'єктів валютного ринку); *регламентувальна* (розробка і впровадження законодавчих та нормативно-правових актів, що визначають порядок проведення операцій із валютними цінностями).

Разом із тим, з огляду на посилення в останні роки ролі валютного регулювання внаслідок активного використання його інструментів для нейтралізації негативного впливу світових фінансових криз та інших зовнішніх шоків, вважаємо, що запропоновану класифікацію доцільно доповнити такими функціями валютного регулювання:

- *стабілізувальна* – нівелювання різких необґрунтованих коливань попиту і пропозиції на валютному ринку, недопущення маніпулювання валютним курсом;

- *активізувальна* – сприяння створенню умов, що потрібні для активізації повноцінного розвитку економіки, поліпшення інвестиційного і бізнесового середовища, відновлення економічного зростання.

Валютним відносинам, як самостійній сфері проведення суб'єктами господарювання економічних операцій, притаманні власні принципи, серед яких вважаємо за можливе виділити такі:

рівноправності – який має забезпечити рівний доступ на валютний ринок для всіх економічних агентів, а також має гарантувати всім суб'єктам господарювання однакові умови проведення валютних операцій;

своєчасності – передбачає оперативне застосування саме тих інструментів валютного регулювання, запровадження яких є необхідним для стабілізації валютного ринку в даний конкретний період;

послідовності – має забезпечити поетапне запровадження визначених заходів валютного регулювання з метою досягнення заздалегідь оголошених цілей;

невтручання – передбачає виключення необґрунтованого втручання держави та її органів у валютні операції суб'єктів господарювання;

захищеності – передбачає забезпечення захисту прав та економічних інтересів суб'єктів господарювання при проведенні ними валютних операцій;

інформативності – передбачає своєчасне інформування економічних агентів про цілі регулювання і шляхи їх досягнення;

передбачуваності – має забезпечити чітке визначення «правил гри» на валютному ринку і правил здійснення валютних операцій, а також не допускати економічно необґрунтованої різкої неочікуваної заміни цих правил;

узгодженості – організація роботи всіх суб'єктів валютного регулювання (у тому числі державних структур, на які покладено функції валютного регулювання) таким чином, щоб не допустити проведення взаємовиключаючих дій. Узгоджене застосування різних інструментів валютного регулювання з метою досягнення конкретної мети.

Висновки. Вибір правильних для певного етапу економічного розвитку країни пріоритетів валютної політики, як і державної економічної політики в цілому, є основним завданням для всього механізму впливу держави на економіку.

Визначення цілей валютної політики і вибір методів регулювання валютних відносин відображають співвідношення інтересів, що склалися в суспільстві та виступають як засіб забезпечення ефективних умов для проведення зовнішньоекономічної діяльності.

Одним із базових понять теоретичної концепції валютного регулювання є науково обґрунтовані принципи, що мають бути покладені в основу реформування системи валютного регулювання.

Жодна держава, зазвичай, не відмовляється від валютного регулювання як механізму впорядкування державою валютного сегмента економічних відносин, що є ключовим фактором забезпечення макроекономічної стабільності країни.

Список використаних джерел

1. Бездітко Ю. М. Валютне регулювання : навч. посібник / Ю. М. Бездітко, О. О. Мануйленко, Г. А. Стасюк. – Херсон : ОЛДІ-плюс, 2009. – 272 с.
2. Береславська О. І. Теоретичні засади формування механізму валютного регулювання / О. І. Береславська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – № 2 (53). – С. 60–67.
3. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / С. Я. Боринець. – 5-те вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2008. – 582 с. – (Київському національному університету імені Тараса Шевченка – 175 років).
4. Валютное регулирование в системе государственного управления экономикой : учебник / под общ. ред. В. М. Крашениникова. – М. : ЗАО «Издательство “Экономика”», 2003. – 399 с.
5. Дзюблук О. В. Валютна політика : підручник / О. В. Дзюблук. – К. : Знання, 2007. – 422 с.
6. Економічна енциклопедія : у трьох томах. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – Т. 3 / редкол. : ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – 952 с.
7. Енциклопедія банківської справи України / редкол. : В. С. Стельмах та ін. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
8. Єпіфанова М. А. Система валютного регулювання в Україні в умовах лібералізації фінансових ринків : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Марина Анатоліївна Єпіфанова. – Харків, 2011. – 205 с.
9. Журавка Ф. О. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України : монографія / Ф. О. Журавка. – Суми : Ділові перспективи ; ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. — 334 с.
10. Колдовський А. В. Система валютного регулювання в контексті фінансової нестабільності економіки : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Артем Володимирович Колдовський. – Суми, 2013. – 219 с.
11. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения : учебник / под ред. Л. Н. Красавиной. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2007. — 576 с.
12. Рябініна Л. М. Термінологія та її значення в теорії і практиці економічних відносин / Л. М. Рябініна // Економіка України. – 2014. – № 2 (627). – С. 16–28.
13. Шемет Т. С. Міжнародні розрахунки та валютні операції : навч. посібник / Т. С. Шемет, А. М. Коряк, О. М. Дибя ; за заг. ред. канд. екон. наук, доц. Т. С. Шемет. – К. : КНЕУ, 2009. – 348 с.

Summary. The article is devoted to research of scientific approaches to definition of the “currency regulation” at the present stage of economic development. The author analyzes the views of scientists, highlights the place of currency regulation in the monetary policy and also defines the main principles of the theoretical concept of currency regulation, which have become the key to the effective functioning of the foreign exchange segment of the economic relations in the country.

Keywords: currency policy, currency regulation, functions of currency regulation, principles of currency regulation.